

ศึกษาวิเคราะห์สัจตัญฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

An Analytical Study of the Sattaṭṭhāna Sutta for the Practice of Vipassanā Meditation

¹พระอนันต์นัทร พุทธพงศ์, สุภาพรรณ เพิ่มพูน

¹Phra Anannat Putthapong, Supapan Permpool

¹คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author's Email: Anannatputthapong@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาสาระสำคัญของสัจตัญฐานสูตร 2) ศึกษาสัจตัญฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน 3) วิเคราะห์สัจตัญฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

ผลการวิจัยพบว่า สัจตัญฐานสูตรอยู่ในสังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค ที่ว่าด้วยฐานะ 7 ประการ มีเนื้อหาสาระสำคัญที่พระองค์ทรงแสดงถึงการพิจารณาชั้น 5 ในฐานะ 7 ประการ และการเพ่งพินิจโดยวิธี 3 วิธี คือ เพ่งพินิจเป็นธาตุ เพ่งพินิจเป็นอายตนะ และเพ่งพินิจเป็นปฏิจสมุปบาท ซึ่งพระองค์ทรงแสดงตามอัธยาศัยของพระองค์เอง และเป็นนิทานวนะ

ศึกษาสัจตัญฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน พบว่า 1) รู้ชัดชั้น 5 2) ความเกิดขึ้นแห่งชั้น 5 3) ความดับแห่งชั้น 5 4) ปฏิปทาที่ให้ถึงความดับแห่งชั้น 5 5) คุณแห่งชั้น 5 6) โทษแห่งชั้น 5 7) เครื่องสลัดออกจากชั้น 5 และการเพ่งพินิจโดยวิธี 3 วิธี คือ 1. เพ่งพินิจเป็นธาตุ 2. เพ่งพินิจเป็นอายตนะ 3. เพ่งพินิจเป็นปฏิจสมุปบาท

วิเคราะห์สัจตัญฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน พบว่า 1) รู้ชัดชั้น 5 คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา 2) ความเกิดขึ้นแห่งชั้น 5 คือ การเชยชม เข้าไปยึดติด 3) ความดับแห่งชั้น 5 คือ ไม่เพิลิตเพิลิน ไม่เชยชม ไม่เข้าไปยึดติด 4) ปฏิปทาที่ให้ถึงความดับแห่งชั้น 5 เป็นมคคสัง 5) คุณแห่งชั้น 5 เป็นสมุทยสัง 6) โทษแห่งชั้น 5 เป็นทุกข์สัง 7) เครื่องสลัดออกจากชั้น 5 เป็นนิโรธ และวิเคราะห์การเพ่งพินิจธาตุ วิเคราะห์การเพ่งพินิจอายตนะ วิเคราะห์การเพ่งพินิจปฏิจสมุปบาท ซึ่งเป็นการเจริญวิปัสสนากรรมฐานเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน

คำสำคัญ: สัจตัญฐานสูตร; การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน; ชั้น 5

Abstract:

The objectives of this research are 1) to study the structure and essential content of the Sattaṭṭhāna Sutta, 2) to study the Sattaṭṭhāna Sutta for practicing Vipassanā meditation, and 3) to analyze the Sattaṭṭhāna Sutta for the practice of Vipassanā meditation.

The result of the study found that the Sattaṭṭhāna Sutta was found in the Samyutta Nikāya, which is a discourse on the seven aspects, with essential content in which the Buddha explains the contemplation of the five aggregates through these seven aspects and three methods of contemplation through; contemplation as Elements (Dhātū),

contemplation as Sense Bases (*Āyatana*), and contemplation as Dependent Origination (*Paṭiccasamuppāda*). These teachings were delivered according to the Buddha's own disposition and constitute a narrative discourse (*Niddāna-vacana*).

The study of the *Sattatṭhāna Sutta* for practicing Vipassanā meditation found that 1) clear comprehension of the five aggregates (*Khanda*), 2) understanding the arising of the five aggregates, 3) understanding the cessation of the five aggregates, 4) the path leading to the cessation of the five aggregates, 5) the benefits of the five aggregates, 6) the dangers of the five aggregates, and 7) the escape from the five aggregates. And three methods of contemplation namely 1) contemplating them as elements, 2) as sense bases, and 3) as dependent origination.

The analysis of the *Sattatṭhāna Sutta* for practicing Vipassanā meditation found that 1) clear comprehension of the five aggregates as impermanent, suffering, and non-self, 2) the arising of the five aggregates through delight and attachment, 3) the cessation of the five aggregates through non-delight, non-attachment, and non-clinging, 4) the path leading to the cessation of the five aggregates, which is the Truth of Path (*Magga-sacca*), 5) the benefits of the five aggregates, which is the Truth of the Origin of Suffering (*Samudaya-sacca*), 6) the dangers of the five aggregates, which is the Truth of Suffering (*Dukkha-sacca*); and 7) the means of liberation from the five aggregates, which is the Truth of Cessation (*Nirodha-sacca*). Furthermore, there is analysis three methods of the contemplation of elements, sense bases, and dependent origination, which is the practice of Vipassanā meditation for attaining Enlightenment (*Magga*), fruition (*Phala*), and *Nibbāna*.

Keywords: Sattatṭhāna Sutta, the Practice of Vipassanā Meditation, the Five Aggregates (*Khanda*)

บทนำ

การเจริญวิปัสสนากรรมฐานก็เพื่อที่จะเข้าถึงซึ่งสภาวะแห่งความหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวงได้นั้น ต้องอาศัยธรรม 2 ประการที่ควรเจริญ คือ 1. สมถะ 2. วิปัสสนา (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) ฉะนั้นการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาในหลักธรรม อันเป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เป็นหลักการศึกษาในด้านพระปริยัติธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติธรรมได้อย่างถูกต้อง ถูกหลักการและวิธีการ 9k,หลักธรรมอันเป็นคำสอนในพระไตรปิฎก ที่ส่งผลให้เกิดปัญญารู้ชัดในสภาวะธรรมตามความเป็นจริง และการดำเนินไปของการเกิดความทุกข์และความดับทุกข์ที่เกิดจากรูปนามขันธ์ 5 และความดับแห่งตัณหาความไม่อาลัยในตัณหา (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) อันเป็นปัญญาที่เกิดจากการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน และการเจริญวิปัสสนากรรมฐานนั้น สามารถที่จะทำให้เข้าถึงความแท้จริงแห่งกองทุกข์ได้ และรู้ชัดแห่งการเกิดดับของรูปนามที่ปรากฏตามความเป็นจริงที่มีอยู่ในตัวเราเองนี้ได้ เพื่อจะเป็นการตัดภพตัดชาติได้ เป็นทางที่ให้ถึงอสังขตธรรม (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996)

ดังที่มีหลักคำสอนในสัจธรรมฐานสูตร ว่าด้วยฐานะ 7 ประการ (ว่าด้วยการรู้ชั้น 5 โดยฐานะ 7 ประการ) (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) มีความว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ฉลาดใน ฐานะ 7 ประการ ผู้เพ่งพินิจโดยวิธี 3 วิธี เราเรียกว่า อุดมบุรุษ ผู้หมดกิเลสโดยสิ้นเชิง อยู่จบพรหมจรรย์ใน ธรรมวินัยนี้ ภิกษุผู้ฉลาดในฐานะ 7 ประการ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ 1. รู้ชัดรูป ความเกิดขึ้นแห่ง รูป ความดับแห่งรูป ปฏิภาที่ให้งถึงความดับแห่งรูป คุณแห่งรูป โทษแห่งรูป และเครื่องสลัดออกจากรูป 2. รู้ชัดเวทนา ฯลฯ 3. รู้ชัดสัญญา ฯลฯ 4. รู้ชัดสังขาร ฯลฯ 5. รู้ชัดวิญญาน ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาน ความดับแห่งวิญญาน ปฏิภาที่ให้งถึงความดับแห่งวิญญาน คุณแห่งวิญญาน โทษแห่งวิญญาน และเครื่องสลัดออกจาก วิญญาน (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) ดังนั้นการที่พระผู้มีพระภาค ทรงนำ ขั้นตอนหลักการและวิธีการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ก็เพื่อความพ้นทุกข์มาเผยแผ่แก่มนุษยโลก คือ การศึกษา ตามหลักอริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ คือ ปัญหาของรูปนามชั้น 5 เป็นสิ่งที่บีบคั้น และคอยที่จะสร้างปัญหาต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น รวมถึงการเจริญวิปัสสนากรรมฐานในการพิจารณาชั้น 5 (Phramaha Boonna Asoko, 1999) และการเพ่งพินิจพิจารณาซึ่งเป็นการรู้ชัด ความเกิดขึ้น ความดับปฏิบัติที่ให้งถึงความดับ คุณ โทษ และเครื่อง สลัดออกจากชั้น 5 (Phrabuddhaghosathera, 2003) ก็เพื่อการบรรลุมรรคผล นิพพานต่อไป

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสัจธรรมฐานสูตรเพื่อการเจริญ วิปัสสนากรรมฐาน ที่พระพุทธร่องค์ทรงตรัสไว้ เพื่อให้มีความเข้าใจถึงในเนื้อหาหลักการและสาระสำคัญ ที่ เกี่ยวกับสัจธรรมฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐานว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีความสำคัญเพียงใด ตลอดจนการน้อมนำหลักธรรมที่ได้ศึกษาวิเคราะห์แล้วจากการวิจัยในครั้งนี้ สามารถนำหลักการและวิธีการไป ใช้ในการเจริญวิปัสสนากรรมฐานและประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิตประจำวัน เพื่อให้สอดคล้องกับหลักธรรม คำสอนที่พระพุทธร่องค์ได้ตรัสไว้ในสัจธรรมฐานสูตรต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาสาระสำคัญของสัจธรรมฐานสูตร
2. เพื่อศึกษาสัจธรรมฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน
3. เพื่อวิเคราะห์สัจธรรมฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในสัจธรรมฐานสูตร ครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาสาระสำคัญของสัจธรรมฐานสูตร ในคัมภีร์ พระไตรปิฎก ฉบับ มหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย, 2539
2. ศึกษาสัจธรรมฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสต่างๆ และวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. ศึกษาวิเคราะห์สัจธรรมฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ที่มีผลต่อการเจริญวิปัสสนา กรรมฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
4. สรุปผลที่ได้จากการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะ และประเด็นที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ต่อไป

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาสาระสำคัญของสัทตฐฐานสูตร ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างของสัทตฐฐานสูตรนั้น เป็นหมวดธรรมที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 17 สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค มัชฌิมปัณณาสก์ อุปยวรรค มีทั้งหมด 10 พระสูตรด้วยกัน ซึ่งสัทตฐฐานสูตร พระสูตรที่ว่าด้วยฐานะ 7 ประการ เป็นพระสูตรลำดับที่ 5 ในหมวดนี้ และมีพระสูตรอื่นเช่น อุปยสูตร พิษสูตร อุทานสูตร เป็นต้น ในสัทตฐฐานสูตรนั้นพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลาย ซึ่งเกี่ยวกับหลักธรรมในการพิจารณาชั้น 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่ว่าด้วยฐานะ 7 ประการ และในการเพ่งพินิจเป็นธาตุ การเพ่งพินิจเป็นอายตนะ และการเพ่งพินิจเป็นปฏิจจสมุปบาท ซึ่งเป็นพระสูตรที่พระองค์ทรงแสดงตามอัธยาศัยของพระองค์เอง (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996)

สำหรับเนื้อหาสาระสำคัญในสัทตฐฐานสูตรเป็นพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ถึงหลักการพิจารณาชั้น 5 ซึ่งวิธีการพิจารณานั้นให้ภิกษุทั้งหลาย คือ (1) รู้ชัดชั้น 5 (2) ความเกิดขึ้นแห่งชั้น 5 (3) ความดับแห่งชั้น 5 (4) ปฏิปทาที่ให้ถึงความดับแห่งชั้น 5 (5) คุณแห่งชั้น 5 (6) โทษแห่งชั้น 5 (7) เครื่องสลัดออกจากชั้น 5 (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงถึงเหตุและผล ของคุณและโทษ หลักธรรมที่เป็นเครื่องที่จะสลัดออกและหลักธรรมที่เป็นเครื่องละด้วย เป็นการเชื่อมโยงถึงที่มาที่ไปของทุกขให้เห็นชัดเจน และสามารถทำให้เข้าใจถึงหลักการเจริญวิปัสสนากรรมฐานได้แจ่มแจ้ง รวมถึงการเพ่งพินิจ 3 วิธี คือ การเพ่งพินิจเป็นธาตุ การเพ่งพินิจเป็นอายตนะ และการเพ่งพินิจเป็นปฏิจจสมุปบาท ซึ่งการเพ่งพินิจทั้ง 3 วิธีนั้น เป็นเพียงสภาวะที่มีแต่รูปกับนาม และเนื้อหาสาระสำคัญที่เกี่ยวกับชั้น 5 ซึ่งทำให้ทราบได้ว่าชั้น 5 นั้นประกอบด้วยอะไรบ้างและสุดท้ายชั้น 5 นั้นเป็นเพียงแค่รูปกับนาม หรือกายกับใจเช่นเดียวกัน รวมถึงหลักธรรมของอริยมรรคมีองค์ 8 สำหรับผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานได้ดำเนินเส้นทางสายกลาง เป็นมรรควิธีสำหรับผู้ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ทั้งปวง เพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน

2. ศึกษาสัทตฐฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ผลการวิจัยพบว่า สัทตฐฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐานนั้น เป็นการพิจารณาชั้น 5 ในฐานะ 7 ประการ (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) มีดังนี้

1) รู้ชัดชั้น 5 คือ ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดถึงชั้น 5 ที่มีสภาวะที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาตามความเป็นจริงว่า ชั้น 5 นั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา รู้สภาวะอย่างนี้เป็นการรู้ชัดชั้น 5

2) ความเกิดขึ้นแห่งชั้น 5 คือ เกิดจากที่ผู้ปฏิบัตินั้นเพิลิตเพลิน เชยชม ยึดติดในชั้น 5 เมื่อเพิลิตเพลิน เชยชม ยึดติดชั้น 5 ความเกิดขึ้นแห่งชั้น 5 จึงเกิดขึ้น

3) ความดับแห่งชั้น 5 คือ ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานไม่เพิลิตเพลิน ไม่เชยชม ไม่ยึดติดในชั้น 5 เมื่อผู้ปฏิบัติไม่เพิลิตเพลิน ไม่เชยชม ไม่ยึดติดในชั้น 5 ความเพิลิตเพลินในชั้น 5 จึงดับ

4) ปฏิปทาที่ให้ถึงความดับแห่งชั้น 5 คือ อริยมรรคมีองค์ 8 นั้นเอง ซึ่งมี สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับแห่งชั้น 5

5) คุณแห่งชั้น 5 คือ ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานสามารถรู้แจ้งด้วยการละสุขโสมนัสที่อาศัยชั้น ๕ เกิดขึ้น การละสุขโสมนัสได้นั้นเป็น คุณแห่งชั้น 5

6) โทษแห่งชั้น 5 คือ ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานสามารถรู้แจ้งด้วยการกำหนดรู้ว่าสภาพที่ชั้น ๕ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา การรู้ด้วยการกำหนดลักษณะนี้เป็น โทษของชั้น 5

7) เครื่องสัต์ออกจากชั้น 5 คือ ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานสามารถรู้แจ้งด้วยธรรมเป็นที่กำจัดฉันทราคะ ธรรมเป็นที่ละฉันทราคะในชั้น 5 การรู้แจ้งด้วยธรรมเป็นที่กำจัดและเป็นที่ละนี้ เป็นเครื่องสัต์ออกจากชั้น 5 (Somdetphrabuddhaghosacarya (P. A. Payutto), 2018)

สำหรับการเพ่งพินิจโดยวิธี 3 วิธีในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน คือ วิธีที่ 1 การเพ่งพินิจเป็นธาตุ 18 คือ ทวาร 6 อารมณ์ 6 และตัวรู้ 6 รวมธาตุ 18 ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานเพ่งพินิจพิจารณาธาตุ 18 นั้นสักว่าเป็นเพียงแค่รูปกับนาม วิธีที่ 2 การเพ่งพินิจเป็นอายตนะ 12 คือ อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 ก็เป็นเพียงแค่รูปกับนาม และส่วนวิธีที่ 3 การเพ่งพินิจเป็นปฏิจสมุปบาท คือ การเกิดขึ้นร่วมกันของธรรม 12 ประการซึ่งมีอวิชชาเป็นต้น ทั้งสายเกิดและสายดับ เป็นการเพ่งพินิจเพียงสักว่ารูปกับนามเช่นเดียวกัน ซึ่งการเพ่งพินิจทั้ง 3 วิธีนั้น เป็นการเพ่งพินิจเพื่อที่จะพิจารณาเป็นสภาวะรูปธรรมกับนามธรรมหรือรูปกับนาม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับชั้น 5 โดยตรง

3. วิเคราะห์สัต์ฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์สัต์ฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐานนั้น มีดังนี้

1. การเจริญวิปัสสนากรรมฐานในพิจารณาเวทนาในฐานะ 7 ประการ มีดังนี้

1) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดว่ารูปนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาตามความเป็นจริง รู้ชัดว่ารูปมีสภาวะที่สิ้นไป มีสภาวะที่เป็นภัย และรูปมีสภาวะที่ไม่มีแก่นสาร เป็นของว่างเปล่าหาสาระไม่ได้เลย เป็นการรู้ชัดรูป

2) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดความเกิดขึ้นแห่งรูป คือ รู้ชัดว่าความเพติดเพลิน การเชยชม เข้าไปยึดติดในรูป ทำให้เกิดอุปาทานนั้น เป็นการรู้ชัดความเกิดขึ้นแห่งรูป

3) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดความดับแห่งรูป คือ รู้ชัดว่าความไม่เพติดเพลิน การไม่เชยชม ไม่เข้าไปยึดติดในรูป อุปาทานจึงดับ เป็นการรู้ชัดความดับแห่งรูป

4) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดปฏิบัติที่ทำให้ถึงความดับแห่งรูป คือ รู้ชัดทางที่จะทำให้ถึงความดับแห่งรูป คือ อริยมรรคมีองค์ 8 นั้นเอง เป็นมคคสัจ

5) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดคุณแห่งรูป คือ การรู้ชัดเห็นแจ้งแล้วสามารถละสุขโสมนัสที่อาศัยรูปนั้นเกิดขึ้นมีความงาม ความเปล่งปลั่งเป็นคุณแห่งรูป และไม่พึงติดใจในรูป นี่เป็นคุณแห่งรูป เป็นสมุทยสัจ

6) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดโทษแห่งรูป คือ การรู้ชัดเห็นแจ้งสามารถที่จะกำหนดพิจารณาสภาพที่ว่ารูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความผันแปรไปเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษของรูป เป็นทุกข์สัจ

7) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดเครื่องสัต์ออกจากรูป คือ การรู้ชัดเห็นแจ้งด้วยธรรมที่สามารถเป็นเครื่องกำจัดฉันทราคะ และรู้ชัดเห็นแจ้งธรรมที่สามารถเป็นเครื่องละฉันทราคะในรูป ธรรมที่รู้ชัดนี้ก็จะ เป็นเครื่องที่จะสัต์ออกจากรูป เป็นนิโรธ (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996)

2. การเจริญวิปัสสนากรรมฐานในพิจารณาเวทนาในฐานะ 7 ประการ มีดังนี้

1) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดว่าเวทนานั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาตามความเป็นจริง รู้ชัดว่าเวทนามีสภาวะที่สิ้นไป มีสภาวะที่เป็นภัย และเวทนามีสภาวะที่ไม่มีแก่นสาร เป็นของว่างเปล่าหาสาระไม่ได้เลย เป็นการรู้ชัดเวทนา

2) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดความเกิดขึ้นแห่งเวทนา คือ รู้ชัดว่าความเพติดเพลิน การเชยชม เข้าไปยึดติดในเวทนา ทำให้เกิดอุปาทานนั้น เป็นการรู้ชัดความเกิดขึ้นแห่งเวทนา

3) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดความดับแห่งเวทนา คือ รู้ชัดว่าความไม่เพติดเพลิน การไม่เชยชม ไม่เข้าไปยึดติดในเวทนา อุปาทานจึงดับ เป็นการรู้ชัดความดับแห่งเวทนา และอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ 1.

สัมมาทิฐิ 2. สัมมาสังกัปปะ 3. สัมมาวาจา 4. สัมมากัมมันตะ 5. สัมมาอาชีวะ 6. สัมมาวายามะ 7. สัมมาสติ 8. สัมมาสมาธิ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งเวทนา

4) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดปฏิบัติที่ให้ถึงความดับแห่งเวทนา คือ รู้ชัดทางที่จะทำให้ถึงความดับแห่งเวทนา คือ อริยมรรคมีองค์ 8 (Phrapanditabhivong, 2017) นั่นเอง เป็นมคคสัง

5) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดคุณแห่งเวทนา คือ การรู้ชัดเห็นแจ้งแล้วสามารถละสุขโสมนัสที่อาศัยเวทนานั้นเกิดขึ้น และไม่คิดมุ่งเบียดเบียนตน ไม่คิดมุ่งเบียดเบียนผู้อื่น และไม่พึงติดใจในเวทนา นี่เป็นคุณแห่งเวทนา เป็นสมุทยสัง

6) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดโทษแห่งเวทนา คือ การรู้ชัดเห็นแจ้งสามารถที่จะกำหนดพิจารณาสภาพที่ว่าเวทนาไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความผันแปรไปเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษของเวทนา เป็นทุกข์สัง

7) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดเครื่องสลัดออกจากเวทนา คือ การรู้ชัดเห็นแจ้งด้วยธรรมที่สามารถเป็นเครื่องกำจัดฉันทราคะ และรู้ชัดเห็นแจ้งธรรมที่สามารถเป็นเครื่องละฉันทราคะในเวทนา ธรรมที่รู้ชัดนี้ก็จะเป็

3. การเจริญวิปัสสนากรรมฐานในพิจารณาสัญญาในฐานะ 7 ประการ มีดังนี้

1) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดว่าสัญญานั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาตามความเป็นจริง รู้ชัดว่าสัญญามีสภาวะที่สิ้นไป มีสภาวะที่เป็นภัย และสัญญามีสภาวะที่ไม่มีแก่นสาร เป็นของว่างเปล่าหาสาระไม่ได้เลย เป็นการรู้ชัดสัญญา

2) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดความเกิดขึ้นแห่งสัญญา คือ รู้ชัดว่าความเพติดเพลิน การเซยชมเข้าไปยึดติดในสัญญา ทำให้เกิดอุปาทานนั้น เป็นการรู้ชัดความเกิดขึ้นแห่งสัญญา

3) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดความดับแห่งสัญญา คือ รู้ชัดว่าความไม่เพติดเพลิน การไม่เซยชม ไม่เข้าไปยึดติดในสัญญา อุปาทานจึงดับ เป็นการรู้ชัดความดับแห่งสัญญา และอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ 1. สัมมาทิฐิ 2. สัมมาสังกัปปะ 3. สัมมาวาจา 4. สัมมากัมมันตะ 5. สัมมาอาชีวะ 6. สัมมาวายามะ 7. สัมมาสติ 8. สัมมาสมาธิ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งสัญญา

4) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดปฏิบัติที่ให้ถึงความดับแห่งสัญญา คือ รู้ชัดทางที่จะทำให้ถึงความดับแห่งสัญญา คือ อริยมรรคมีองค์ 8 นั่นเอง เป็นมคคสัง

5) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดคุณแห่งสัญญา คือ การรู้ชัดเห็นแจ้งแล้วสามารถละสุขโสมนัสที่อาศัยสัญญานั้นเกิดขึ้น และไม่พึงติดใจในสัญญา นี่เป็นคุณแห่งสัญญา เป็นสมุทยสัง

6) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดโทษแห่งสัญญา คือ การรู้ชัดเห็นแจ้งสามารถที่จะกำหนดพิจารณาสภาพที่ว่าสัญญาไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความผันแปรไปเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษของสัญญาเป็นทุกข์สัง

7) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดเครื่องสลัดออกจากสัญญา คือ การรู้ชัดเห็นแจ้งด้วยธรรมที่สามารถเป็นเครื่องกำจัดฉันทราคะ และรู้ชัดเห็นแจ้งธรรมที่สามารถเป็นเครื่องละฉันทราคะในสัญญา ธรรมที่รู้ชัดนี้ก็จะเป็

4. การเจริญวิปัสสนากรรมฐานในพิจารณาสังขารในฐานะ 7 ประการ มีดังนี้

1) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดว่าสังขารนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาตามความเป็นจริง รู้ชัดว่าสังขารมีสภาวะที่สิ้นไป มีสภาวะที่เป็นภัย และสัญญามีสภาวะที่ไม่มีแก่นสาร เป็นของว่างเปล่าหาสาระไม่ได้เลย เป็นการรู้ชัดสังขาร

2) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดความเกิดขึ้นแห่งสังขาร คือ รู้ชัดว่าความเพติดเพลิน การเซยชม เข้าไปยึดติดในสังขาร ทำให้เกิดอุปาทานนั้น เป็นการรู้ชัดความเกิดขึ้นแห่งสังขาร

3) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดความดับแห่งสังขาร คือ รู้ชัดว่าความไม่เพติดเพลิน การไม่เซยชม ไม่เข้าไปยึดติดในสังขาร อุปาทานจึงดับ เป็นการรู้ชัดความดับแห่งสังขาร และอริยมรรคมองค์ 8 ได้แก่ 1. สัมมาทิฐิ 2. สัมมาสังกัปปะ 3. สัมมาวาจา 4. สัมมากัมมันตะ 5. สัมมาอาชีวะ 6. สัมมาวายามะ 7. สัมมาสติ 8. สัมมาสมาธิ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งสังขาร

4) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดปฏิบัติที่ให้ถึงความดับแห่งสังขาร คือ รู้ชัดทางที่จะทำให้ถึงความดับแห่งสังขาร คือ อริยมรรคมองค์ 8 นั้นเอง เป็นมคคสัง

5) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดคุณแห่งสังขาร คือ การรู้ชัดเห็นแจ้งแล้วสามารถละสุขโสมนัสที่อาศัยสังขารนั้นเกิดขึ้น และไม่พึงติดใจในสังขาร นี่เป็นคุณแห่งสังขาร เป็นสมุทยสัง

6) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดโทษแห่งสังขาร คือ การรู้ชัดเห็นแจ้งสามารถที่จะกำหนดพิจารณาสภาพที่วสังขารไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความผันแปรไปเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษของสังขารเป็นทุกข์สัง

7) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดเครื่องสลัดออกจากสังขาร คือ การรู้ชัดเห็นแจ้งด้วยธรรมที่สามารถเป็นเครื่องกำจัดฉันทราคะ และรู้ชัดเห็นแจ้งธรรมที่สามารถเป็นเครื่องละฉันทราคะในสังขาร ธรรมที่รู้ชัดนี้ก็จะเป็รเครื่องที่จะสลัดออกจากสังขาร เป็นนิโรธ (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996)

5. การเจริญวิปัสสนากรรมฐานในพิจารณาวิญญานในฐานะ 7 ประการ มีดังนี้

1) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดว่าวิญญานนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาตามความเป็นจริง รู้ชัดว่าวิญญานมีสภาวะที่สิ้นไป มีสภาวะที่เป็นภัย และวิญญานมีสภาวะที่ไม่มีแก่นสาร เป็นของว่างเปล่า หาสาระไม่ได้เลย เป็นการรู้ชัดวิญญาน

2) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดความเกิดขึ้นแห่งวิญญาน คือ รู้ชัดว่าความเพติดเพลิน การเซยชม เข้าไปยึดติดในวิญญาน ทำให้เกิดอุปาทานนั้น เป็นการรู้ชัดความเกิดขึ้นแห่งวิญญาน

3) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดความดับแห่งวิญญาน คือ รู้ชัดว่าความไม่เพติดเพลิน การไม่เซยชม ไม่เข้าไปยึดติดในวิญญาน อุปาทานจึงดับ เป็นการรู้ชัดความดับแห่งวิญญาน และอริยมรรคมองค์ 8 ได้แก่ 1. สัมมาทิฐิ 2. สัมมาสังกัปปะ 3. สัมมาวาจา 4. สัมมากัมมันตะ 5. สัมมาอาชีวะ 6. สัมมาวายามะ 7. สัมมาสติ 8. สัมมาสมาธิ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งวิญญาน

4) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดปฏิบัติที่ให้ถึงความดับแห่งวิญญาน คือ รู้ชัดทางที่จะทำให้ถึงความดับแห่งวิญญาน คือ อริยมรรคมองค์ 8 นั้นเอง เป็นมคคสัง

5) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดคุณแห่งวิญญาน คือ การรู้ชัดเห็นแจ้งแล้วสามารถละสุขโสมนัสที่อาศัยวิญญานนั้นเกิดขึ้น และไม่พึงติดใจในวิญญาน นี่เป็นคุณแห่งวิญญาน เป็นสมุทยสัง

6) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดโทษแห่งวิญญาน คือ การรู้ชัดเห็นแจ้งสามารถที่จะกำหนดพิจารณาสภาพที่ววิญญานไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความผันแปรไปเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษของวิญญาน เป็นทุกข์สัง

7) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานรู้ชัดเครื่องสลัดออกจากวิญญาน คือ การรู้ชัดเห็นแจ้งด้วยธรรมที่สามารถเป็นเครื่องกำจัดฉันทราคะ และรู้ชัดเห็นแจ้งธรรมที่สามารถเป็นเครื่องละฉันทราคะในวิญญาน ธรรมที่รู้ชัดนี้ก็จะเป็รเครื่องที่จะสลัดออกจากวิญญาน เป็นนิโรธ (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996)

การวิเคราะห์การเพ่งพินิจเป็นธาตุ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกำหนดพิจารณาธาตุ 18 โดยความต่างของธาตุ คือ จักขุธาตุ (ธาตุคือจักขุปสาท) รูปธาตุ (ธาตุคือรูปารมณ) จักขุวิญญาณธาตุ (ธาตุคือจักขุวิญญาณ) เป็นต้น และเพ่งพิจารณาธาตุ 18 โดยความเป็นสิ่งที่ไม่กำหนดหมาย (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) ว่าเป็นของเรา ซึ่งธาตุ 18 นั้นเป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐาน เมื่อพิจารณาเพ่งพินิจเป็นธาตุแล้วก็คงมีเพียงแต่สภาวะของรูปกับนามหรือกายกับใจเท่านั้น ธาตุเป็นสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล โดยให้ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเข้าใจไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวของเรา นั่นเอง

การวิเคราะห์การเพ่งพินิจเป็นอายตนะ ผลการวิจัยพบว่า ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานพิจารณาอายตนะภายในภายนอก เป็นของสูงเป็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ ไม่ควรที่จะยึดมั่นถือมั่นเป็นตัวเป็นตนของเรา และอายตนะนั้นเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานพิจารณาด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่าอายตนะภายในภายนอก ทั้งที่เป็นอดีตและอนาคตนั่น ซึ่งไม่ใช่เป็นของเรา และเราไม่เป็นนั้น (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) และนั่นไม่ใช่อัตตาของเรา ไม่ควรที่จะยึดมั่นถือมั่นในอายตนะเลย ควรที่จะกำหนดรู้ เพื่อที่จะคลายกำหนด เพื่อความสิ้นทุกข์ต่อไป

การวิเคราะห์การเพ่งพินิจเป็นปฏิจสมุปบาท ผลการวิจัยพบว่า ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานจะเพ่งพินิจปฏิจสมุปบาท ที่มีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาหรือเป็นตามกฎในไตรลักษณ์ (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) หรือพิจารณาในการเกิดดับของนามรูปในปฏิจสมุปบาทนั้นเป็นเพียงนามรูปเท่านั้น ใช้สติในการกำหนดพิจารณา และการตัดวงจรปฏิจสมุปบาท คือ 1) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานพิจารณาการตัดวงจรปฏิจสมุปบาทที่ผัสสะ 2) การตัดวงจรปฏิจสมุปบาทด้วยการพิจารณาคุณโทษและการสลัดออกจากขั้น 5 ด้วยการตัดกระแสวงจรปฏิจสมุปบาทสายเกิดทุกข์เกี่ยวกับคุณ โทษ และการสลัดออกจากขั้น 5 ที่มีสภาพที่รูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา 3) การตัดวงจรปฏิจสมุปบาทด้วยการพิจารณาเหตุปัจจัยที่อาศัยกัน ซึ่งเป็นการตัดวงจรปฏิจสมุปบาทด้วยการพิจารณาถึงสิ่งที่สภาวะธรรมนั้นที่อาศัยซึ่งกันและกัน 4) การตัดวงจรปฏิจสมุปบาทด้วยการพิจารณาอาหาร 4 เป็นการตัดวงจรปฏิจสมุปบาทที่เกิดจากกวมึงการอาหาร โดยให้พิจารณาถึงการรับประทานอาหารนั้นก็เพื่อที่จะรักษาธาตุขันธ์ ในการดำรงชีพอยู่ ไม่ติดอกติดใจในรสชาติของอาหาร ทั้งหมดนี้ก็จะเป็นการตัดวงจรของความทุกข์ได้ ซึ่งเป็นวิธีการที่จะกำจัดกิเลสและหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ สามารถบรรลุมรรค ผล นิพพาน ตามลำดับไป

สรุป

โครงสร้างของสัจจธรรมฐานสูตรนั้น เป็นหมวดธรรมที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 17 สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค มัชฌิมปิณาสก อปยวรรค มีทั้งหมด 10 พระสูตรด้วยกัน ซึ่งสัจจธรรมฐานสูตร พระสูตรที่ว่าด้วยฐานะ 7 ประการ มีเนื้อหาสาระสำคัญในสัจจธรรมฐานสูตรเป็นพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ถึงหลักการพิจารณาขั้น 5 ซึ่งวิธีการพิจารณานั้นให้ภิกษุทั้งหลาย คือ (1) รู้ชัดขั้น 5 (2) ความเกิดขึ้นแห่งขั้น 5 (3) ความดับแห่งขั้น 5 (4) ปฏิบัติที่ให้ถึงความดับแห่งขั้น 5 (5) คุณแห่งขั้น 5 (6) โทษแห่งขั้น 5 (7) เครื่องสลัดออกจากขั้น 5

สัจจธรรมฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐานนั้น เป็นการเจริญวิปัสสนากรรมฐานด้วยการรู้ชัดขั้น 5 ในฐานะ 7 ประการ ได้แก่ (1) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานควรรู้ชัดขั้น 5 (2) ความเกิดขึ้นแห่งขั้น 5 (3) ความดับแห่งขั้น 5 (4) ปฏิบัติที่ให้ถึงความดับแห่งขั้น 5 (5) คุณแห่งขั้น 5 (6) โทษแห่งขั้น 5 (7) เครื่องสลัดออกจากขั้น 5 ส่วนการเพ่งพินิจโดยวิธี 3 วิธีในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน คือ วิธีที่ 1 การ

พิจารณาเพ่งพินิจเป็นธาตุ คือ ทวาร 6 อารมณ์ 6 และตัวรู้ 6 รวมธาตุ 18 เพ่งพินิจเป็นรูปกับนาม วิธีที่ 2 การพิจารณาเพ่งพินิจเป็นอายตนะ คือ อายตนะ 12 เพ่งพินิจเป็นรูปกับนาม และวิธีที่ 3 การพิจารณาเพ่งพินิจเป็นปฏิจสมุปบาท

การวิเคราะห์สัจธรรมฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ขั้น 5 ในฐานะ 7 ประการนั้น คือ 1) รู้ชัดขั้น 5 คือ รู้ชัดว่าขั้น 5 นั้นเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ตามกฎของพระไตรลักษณ์ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดแน่นอนตามกฎของธรรมชาติ 2) ความเกิดขึ้นแห่งขั้น 5 คือ การเราที่ยึดติดในขั้น 5 และเพติดเพลิน ขึ้นชมหรือยินดีในขั้น 5 ว่าขั้น 5 นั้นเป็นตัวเป็นตนของเราเอง ความเกิดขึ้นแห่งขั้น 5 นั้นจึงปรากฏ 3) ความดับแห่งขั้น 5 คือ การที่เราไม่ยึดติดในขั้น 5 ไม่เพติดเพลิน ไม่ขึ้นชมและไม่ยินดีในขั้น 5 ว่าขั้น 5 นั้นไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ความดับแห่งขั้น 5 ก็ะปรากฏ 4) ปฏิปทาที่ให้ถึงความดับแห่งขั้น 5 คือ การที่เราดำเนินตามทางสายกลาง ประพฤติปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 นั้นเป็นปฏิปทาให้ถึงความดับแห่งขั้น 5 นั้นเอง 5) คุณแห่งขั้น 5 คือ การรู้ การเห็นแจ้งแล้วสามารถละสุขโสมนัสที่อาศัยขั้น 5 นั้นเกิดขึ้นได้ ก็จะเป็นคุณแห่งขั้น 5 6) โทษแห่งขั้น 5 คือ การรู้ การเห็นแจ้ง กำหนดพิจารณาสภาพที่ว่าขั้น 5 ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความผันแปรไปเป็นธรรมดา ซึ่งเป็นโทษของขั้น 5 7) เครื่องสลัดออกจากขั้น 5 คือ การรู้ การเห็นแจ้งด้วยธรรมที่เป็นเครื่องกำจัดฉันทราคะ และธรรมที่เป็นเครื่องละฉันทราคะในขั้น ๕ ธรรมนี้ก็จะจะเป็นเครื่องที่จะสลัดออกจากขั้น 5

องค์ความรู้จากการวิจัย

สัจธรรมฐานสูตรเพื่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน คือ ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานควรรู้ขั้น 5 ในฐานะ 7 ได้แก่ 1) ผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานควรรู้ชัดรูป 2) รู้ชัดความเกิดขึ้นแห่งรูป 3) รู้ชัดความดับแห่งรูป 4) รู้ชัดปฏิปทาที่ให้ถึงความดับแห่งรูป 5) รู้ชัดคุณแห่งรูป 6) รู้ชัดโทษแห่งรูป 7) รู้ชัดเครื่องสลัดออกจากรูป คือ ส่วนเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณก็มีนัยเช่นเดียวกัน ส่วนการเพ่งพินิจขั้น 5 โดยวิธี 3 วิธีในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน คือ วิธีที่ 1 การเพ่งพินิจธาตุ 18 คือ ทวาร 6 อารมณ์ 6 และวิญญาณ 6 รวมธาตุ 18 วิธีที่ 2 การเพ่งพินิจอายตนะ 12 และวิธีที่ 3 การเพ่งพินิจปฏิจสมุปบาท คือ การเกิดขึ้นร่วมกันของธรรม 12 ประการมีอวิชชาเป็นต้นซึ่งมีความสัมพันธ์กับขั้น 5 สามารถนำไปประยุกต์และปรับใช้กับการสอนกรรมฐานและปรับพฤติกรรมบุคคลให้เหมาะสมเพื่อพัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้นไป

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ ควรมีการนำเนื้อหาของหลักธรรมในพระสูตรต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับงานวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ ดังนั้นหากมีเรื่องที่จะศึกษาในประเด็นเดียวกันนี้ ควรศึกษาในประเด็นของรายละเอียดในหลักธรรมต่าง ๆ ดังนี้

- (1) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการเจริญเมตตาเจโตวิมุตติในเมตตาภา
- (2) ศึกษารูปแบบการปฏิบัติกรรมฐานอนุสสติฐาน 6 ในมหาจักจามสูตร
- (3) ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบการปฏิบัติกรรมฐานระหว่างจตุธาตุววัตถานกับธาตุมนสิการปัพพะในพระไตรปิฎก

References

- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka: Mahachulalongkornrajavidyalaya edition*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- Phrabuddhaghosathera. (2003). *Visuddhimagga* (Somdetphrabuddhacarya [Aj Asapamahathera], Trans.) (6th ed.). Bangkok: Prayurawong Printing.
- Somdetphrabuddhaghosacarya (P. A. Payutto). (2018). *Dictionary of Buddhism: Compilation of Dhamma edition* (41st ed.). Bangkok: Phalidhamm.
- Phrapanditabhivong. (2017). *Realization in This Life* (Phra Khru Phawana Samanawat Wi. & Phra Sawang Tikkhaviro, Eds. and Trans.). Bangkok: Sahadhamma Co., Ltd.
- Phramaha Boonna Asoko. (1999). *Tipitaka: The Path to Liberation edition*. Bangkok: Silp Siam Packaging and Printing.